

تجزیه و تحلیل وجوه تمایز شرکت‌های تعاونی متعارف و سایر انواع تعاونی‌ها

به نام خدا

فهرست مطالب

۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۳.....	۱. مروری بر سیر قوانین تعاونی‌ها در ایران
۵.....	۲. شرکت تعاونی (تعاونی‌های متعارف یا نوع اول)
۱۰.....	۳. شرکت‌های تعاونی سهام عام و فراگیر ملی (تعاونی‌های نوع دوم)
۱۷.....	۴. نحوه فعالیت بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری در قالب تعاونی سهامی عام
۱۸.....	۵. سایر انواع تعاونی‌ها در عمل
۱۹.....	۶. اهم تفاوت‌های بین انواع تعاونی‌ها براساس قوانین موجود
۲۷.....	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۹.....	منابع و مآخذ

تجزیه و تحلیل وجوه تمایز شرکت‌های تعاونی متعارف و سایر انواع تعاونی‌ها

چکیده

اهمیت موضوع حضور تعاونی‌ها در عرصه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و ... کشور در اختصاص بند جداگانه‌ای در سیاست‌های ابلاغی اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به توسعه تعاونی‌ها و تأکید مکرر مقام معظم رهبری به توسعه این بخش، هویداست. بر اساس این سیاست‌ها باید سهم این بخش در اقتصاد کشور تا پایان برنامه پنجم توسعه به ۲۵ درصد برسد و بر این اساس باید تنوع گسترده‌ای در انواع تعاونی‌ها و نحوه تشکیل و مدیریت آنها ایجاد شود. در «قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۸۷/۳/۲۵» این موضوع به‌نحو جدی مد نظر قرار گرفته و علاوه بر تعاونی‌های موجود (متعارف)، انواع دیگری از تعاونی‌ها در قالب سهامی عام و فراگیر ملی برای فقرزدایی تعریف شده است. میزان تفاوت این نوع تعاونی‌ها با تعاونی‌های متعارف و موجود، به‌رغم ابلاغ قانون در سال گذشته هنوز برای اکثر کارشناسان و نمایندگان مجلس شورای اسلامی به‌طور دقیق مشخص نیست. این گزارش به بررسی این موضوع پرداخته و این تفاوت‌ها را احصاء و مشخص کرده است، که مهم‌ترین

آنها عبارتند از: تفاوت در تعداد اعضاء، نحوه عضویت غیرشاغلین، وجود سهام‌داران غیرعضو، سهم اعضای تعاونی در تأمین سرمایه شرکت، میزان حق رأی اعضاء و

مقدمه

تعاون و همکاری برای انجام سهل‌تر و مطلوب‌تر مقاصد مشترک از دیرباز کم‌وبیش در تمام جوامع انسانی معمول بوده و نقشی ارزنده در بهبود و توسعه مناسبات انسانی داشته است. علاوه بر این تعالیم پیامبران به‌ویژه پیامبر گرامی اسلام (ص) ابعاد معنوی این رفتار پسندیده را قوت بخشیده و آیات الهی متعددی را در این باره راهنمای امت اسلامی و سایر انسان‌ها قرار داده است.^۱

در تفکر اسلامی، تعاون به‌عنوان یکی از توصیه‌های اساسی و کاربردی صورت عملی یافته و سابقه آن به قرن‌ها قبل بازمی‌گردد. فعالیت‌های تعاونی در ایران قبل از انقلاب اسلامی نیز وجود داشته و مستندات زیادی در این رابطه وجود دارد.

آغاز رسمی فعالیت‌های تعاونی در ایران را می‌توان با توجه به درج موادی در قانون تجارت مصوب ۱۳۰۴ شمسی از آن زمان دانست. موادی از این قانون برای اولین بار در ایران به بحث در مورد تعاونی‌های تولید و مصرف پرداخته است. از لحاظ تشکیل، ثبت و فعالیت رسمی نیز می‌توان سال ۱۳۱۴ را آغاز فعالیت تعاونی‌ها در ایران دانست.^۲

۱. محمد اسلامی‌نسب، نقش تعاونی‌های مصرف در توزیع عادلانه کالا، فصلنامه همیار، سال اول، شماره سوم، پاییز ۱۳۷۸، ص ۴.

۲. تشکیل نخستین شرکت تعاونی روستایی در منطقه داودآباد شهرستان گرمسار توسط دولت وقت.

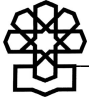
قوانین مرتبط با تعاون و تعاونی‌ها نیز در طول سال‌های گذشته تغییرات زیادی به خود دیده است که در بخش‌های بعدی توضیح داده می‌شود. بر همین مبنا تعریف تعاونی و شرکت تعاونی، نیز گرچه تا همین اواخر به شکل متعارف خود باقی مانده بود، با ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از سوی مقام معظم رهبری و لزوم تدوین قوانین لازم برای اجرای آنها، در قوانین جدید وضع شده، از جمله «قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی» دستخوش تغییراتی شد که در این گزارش ضمن اشاره به این تعاریف، اهم تفاوت‌های انواع تعاونی‌های موجود در کشور براساس تعاریف مندرج در قوانین موضوعه احصاء می‌شود.

۱. مروری بر سیر قوانین تعاونی‌ها در ایران

در سال‌های قبل از ۱۳۳۲ هجری شمسی قانون جامعی راجع به بخش تعاون وجود نداشت،^۱ بلکه تنها در قانون تجارت مصوب سال ۱۳۱۱، تعریف اهداف و مقاصد، چگونگی تقسیم منافع تعداد آرا و مجامع عمومی شرکت‌های تعاونی به اختصار مورد اشاره قرار گرفته و در ماده (۲۰) آن قانون، نیز شرکت‌های تعاونی به‌عنوان یکی از انواع شرکت‌های تجاری به حساب آمده است.^۲ مبحث هفتم این قانون در مواد (۱۹۰)

۱. البته در مواد (۱۰۷) الی (۱۱۲) قانون تجارت مصوب سال ۱۳۰۴ هجری شمسی به بحث شرکت‌های تعاونی اشاره شده است که این قانون در سال ۱۳۱۱ و با تصویب قانون تجارت جدید نسخ شد.

۲. معصومه گنجی، بررسی موانع و مشکلات شرکت‌های تعاونی مصرف، رساله کارشناسی ارشد، دانشکده اقتصاد، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۵، ص ۲۳.

تا (۱۹۴) نیز مقررات شرکت‌های تعاونی را مطرح کرده و به‌طور مختصر به تعریف، اهداف، نحوه تقسیم منافع و حق رأی اعضا اشاره داشته است.^۱ در سال ۱۳۳۲ اولین قانون تعاونی ایران، درحالی‌که تعداد شرکت‌های تعاونی تشکیل شده تا آن زمان حدود یکصد واحد بود به تصویب رسید. قانون مزبور به دلیل ایراداتی که در زمینه دخالت دولت به آن وارد بود در مردادماه (۱۳۳۴) مورد تجدیدنظر قرار گرفت و در ۱۱ ماده و یک تبصره به تصویب مجلس رسید.^۲ این اولین قانون شرکت‌های تعاونی بود که به‌طور مستقل و جدا از سایر قوانین موضوعه به تصویب رسید. در سال ۱۳۳۵ قانون شرکت‌های تعاونی با تغییراتی در برخی از مواد قانون قبلی به نفع نهضت تعاونی به تصویب رسید.

در سال ۱۳۴۲ اساسنامه سازمان مرکزی تعاون روستایی ایران به تصویب رسید^۳ و در سال ۱۳۴۶ سازمان مرکزی تعاون کشور تحت نظارت نخست‌وزیری تأسیس شد. در سال ۱۳۵۰ نیز قانون جدید شرکت‌های تعاونی به تصویب رسیده و پس از پیروزی انقلاب اسلامی در تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، در اصول چهل و سوم (۴۳) و چهل و چهارم (۴۴) به موضوع تعاونی پرداخته شده است. در سال ۱۳۶۲ قانون جدید تعاون تقدیم مجلس شورای اسلامی شد که تا سال ۱۳۷۰ در دست بررسی بود در جلسه مورخ ۱۳/۶/۱۳۷۰ از تصویب مجلس گذشت و در تاریخ ۱۳۷۰/۶/۲۴ قانون مزبور شامل ۱۲ فصل و ۷۱ ماده به تأیید شورای نگهبان

۱. حسین علیرضایی، آنچه لازم است مربیان تربیتی درباره تعاون بدانند، ماهنامه تعاون، شماره ۵۴، اسفند ۱۳۷۴، ص ۲۸.

۲. محمد اسلامی‌نسب، بررسی عوامل مؤثر بر ارتقای بهره‌وری در شرکت‌های تعاونی، انتشارات سازمان مرکزی تعاون کشور، چاپ اول، ۱۳۸۰، ص ۳۹.

۳. حسین علیرضایی، آنچه لازم است مربیان تربیتی درباره تعاون بدانند، ماهنامه تعاون، شماره ۵۴، ص ۳۹.

رسید و در ۱۳۷۰/۶/۳۰ ابلاغ شد.

سپس و به دلیل وجود برخی نارسایی‌ها، اصلاحیه قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۷۷ به مجلس تقدیم شد که در روز یکشنبه مورخ ۱۳۷۷/۷/۵ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده و در تاریخ ۱۳۷۷/۷/۱۲ پس از تأیید شورای نگهبان، ابلاغ شد.^۱

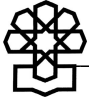
در سال ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ و به دنبال ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از سوی مقام معظم رهبری، در یک بند مجزا به سیاست‌های توسعه بخش تعاون (بند «ب») پرداخته شد. البته در سایر بندها نیز اشاراتی به بخش تعاون شده است که در صورت لزوم و در جای خود توضیح داده خواهد شد. به این ترتیب در «قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۸۷/۳/۲۵» و در مواد (۹) الی (۱۲) نیز در فصلی جداگانه به موضوع توسعه تعاونی‌ها پرداخته شده است.

۲. شرکت تعاونی (تعاونی‌های متعارف یا نوع اول)

در قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۰ و در مواد (۲) و (۱۷) آن آمده است:

«ماده (۲): شرکت‌هایی که با رعایت مقررات این قانون تشکیل و به ثبت برسند تعاونی شناخته می‌شوند.»

۱. قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران با آخرین اصلاحات مصوب مهرماه ۱۳۷۷، وزارت تعاون، معاونت پشتیبانی امور مجلس، ۱۳۷۷، چاپ اول.

«ماده (۱۷): شرکت‌های تعاونی شرکت‌هایی است که تمام یا حداقل ۵۱ درصد سرمایه به وسیله اعضا در اختیار شرکت تعاونی قرار می‌گیرد و وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، شرکت‌های دولتی و وابسته به دولت و تحت پوشش دولت، بانک‌ها، شهرداری‌ها، شوراهای اسلامی کشوری، بنیاد مستضعفان و سایر نهادهای عمومی می‌توانند جهت اجرای بند «۲» اصل ۴۳ قانون اساسی از راه وام بدون بهره یا هر راه مشروع دیگر از قبیل مشارکت، مضاربه، مزارعه، مساقات، اجاره، اجاره به شرط تملیک، بیع شرط، فروش اقساطی، صلح، اقدام به کمک در تأمین و یا افزایش سرمایه شرکت‌های تعاونی نمایند بدون آنکه عضو باشند.»

به این ترتیب ملاحظه می‌شود در قانون فوق‌الشاره تعریف دقیق و جامعی از شرکت‌های تعاونی ارائه نشده و صرفاً شرکت‌هایی را که دارای برخی شرایط و محدودیت‌های مندرج در قانون بخش تعاونی باشند، تعاونی شناخته است. مشخصه‌های شرکت‌های تعاونی در این قانون علاوه بر موارد مندرج در مواد (۲) و (۱۷)، عبارتند از:

۱. ایرانی بودن تابعیت شرکت (تبصره ماده (۵))،

۲. حداقل تعداد اعضا به میزان ۷ نفر و تعیین حداقل و حداکثر تعداد عضو در تعاونی‌ها به نسبت سرمایه و فرصت اشتغال و نوع فعالیت و رعایت اصل عدم تمرکز و تداول ثروت از طریق آیین‌نامه (ماده (۶))،

۳. استقلال شخصیت شرکت‌ها و اتحادیه‌های تعاونی (ماده (۷))،

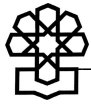
۴. عدم عضویت اعضای غیرشاغل در تعاونی مگر در موارد خاص مثلاً برخی از

تعاونی‌های چندمنظوره که عضویت برای همه آزاد باشد (تبصره «۲» ماده (۸))،

۵. انتخاب هیئت مدیره و مدیرعامل از میان اعضای شاغل (تبصره «۲» ماده (۸))،
۶. برابر بودن سهم اعضا در تأمین سرمایه شرکت تعاونی (ماده (۲۰))،^۱
۷. دارا بودن یک رأی برای هر عضو بدون در نظر گرفتن میزان سهم (ماده (۳۰))،
۸. دو مرحله‌ای بودن مجامع عمومی شرکت‌های تعاونی فرا استانی و یا شرکت‌هایی که تعداد اعضای آنها افزون بر پانصد عضو بوده و در مناطق مختلف کشور پراکنده می‌باشند (تبصره «۲» ماده (۳۳))،
۹. تشکیل اتحادیه‌های تعاونی با عضویت شرکت‌ها و تعاونی‌هایی که موضوع فعالیت آنها واحد است (ماده (۴۳))،
۱۰. عضویت اختیاری تعاونی‌ها در اتحادیه تعاونی (تبصره «۱» ماده (۴۳))،
۱۱. دارا بودن هر تعاونی معادل یک رأی، در مجمع عمومی اتحادیه تعاونی (ماده (۴۶))،
۱۲. ادغام شرکت‌های تعاونی در صورت تصویب مجامع عمومی فوق‌العاده و طبق مقررات آیین‌نامه اجرایی این قانون با یکدیگر (ماده (۵۳)).
- آن دسته از شرکت‌های تعاونی که وفق مقررات این قانون تشکیل و اداره شوند، شرکت تعاونی نامیده خواهند شد. این دسته از شرکت‌ها در «قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۸۷/۳/۲۵» تحت عنوان شرکت تعاونی متعارف نامیده شده‌اند که در لایحه ارسالی دولت به مجلس شورای اسلامی از آنها تحت عنوان «تعاونی‌های نوع اول» نام برده شده بود.
- در ماده (۱) این لایحه و در بند «۹» تعریف زیر از تعاونی نوع اول آورده شده است:

۱. ماده (۲۰) - سهم اعضا در تأمین سرمایه شرکت‌های تعاونی برابر است مگر مجمع عمومی تصویب نماید که اعضای سهم بیشتری تأدیه نمایند که در این صورت حداقل و حداکثر سهم‌ها باید در حدودی باشد که وزارت تعاون متناسب با نوع و تعداد اعضای تعاونی‌ها تعیین می‌نماید.

شرکت تعاونی: «شخصیت حقوقی است که با رعایت قانون بخش تعاون در اقتصاد کشور مصوب ۱۳۷۰ مجلس شورای اسلامی تشکیل شده باشد. این نوع شرکت‌ها، تعاونی نوع اول نیز نامیده می‌شود».

شایان ذکر است در اصلاحاتی که مجلس شورای اسلامی در متن لایحه دولت اعمال نمود واژه «نوع اول و دوم» از تعاونی‌ها حذف گردید، لکن تعریف فوق از جهت آشنایی خوانندگان آورده شده است و بیانگر نوع نگاه به تعاونی‌های متعارف به‌عنوان «تعاونی‌های نوع اول» از دید دولتمردان می‌باشد.

در ماده (۱۰) «قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۸۷/۳/۲۵» نیز شرایط جدیدی برای تمامی تعاونی‌ها من جمله تعاونی‌های متعارف از نظر واگذاری سهام به اشخاص حقیقی یا حقوقی غیرعضو در نظر گرفته شده است. در این ماده اشاره شده است که «کلیه شرکت‌ها و اتحادیه‌های تعاونی مجازند در بدو تأسیس یا هنگام افزایش سرمایه تا سقف چهل‌ونهم درصد (۴۹٪) سهام خود را با امکان اعمال رأی حداکثر تا سی و پنج (۳۵٪) کل آرا و تصدی کرسی‌های هیئت مدیره به همین نسبت به شرط عدم نقض حاکمیت اعضا و رعایت سقف معین برای سهم و رأی هر سهام‌دار غیرعضو که در اساسنامه معین خواهد شد به اشخاص حقیقی یا حقوقی غیرعضو واگذار نمایند. فروش به اشخاص غیرایرانی باید با رعایت مقررات حاکم بر سرمایه‌گذاری خارجی باشد».

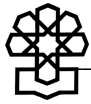
این در حالی است که براساس ماده (۱۷) قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری

اسلامی ایران مصوب (۱۳۷۰) در صورتی که تأمین بخشی از سرمایه تعاونی (متعارف) توسط سازمان‌ها یا نهادهای عمومی یا دولتی تأمین شود، هیچ کدام از آنها به عنوان عضو یا سهامدار شرکت تعاونی محسوب نخواهند شد بلکه به واسطه قرارداد با شرکت تعاونی به مرور زمان سرمایه و سود خود را دریافت خواهند کرد و قرارداد میان آنها و شرکت تعاونی پایان خواهد یافت. در حالی که به موجب ماده (۱۰) قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی، افراد یا نهادهایی که بخشی از سرمایه مورد نیاز شرکت تعاونی (متعارف)^۱ را تأمین کنند، به عنوان سهامدار محسوب می‌شوند و حتی حق رأی و عضویت در هیئت مدیره شرکت تعاونی هم برای ایشان به موجب این قانون شناسایی شده است.

علاوه بر این به شرکت‌های تعاونی اجازه داده شده است نسبت به تشکیل اتحادیه‌های تعاونی تخصصی اقدام نمایند. میزان رأی اعضا در مجمع عمومی انواع اتحادیه‌های تعاونی، متناسب با تعداد اعضا و میزان سهام یا حجم معاملات آنها با اتحادیه یا تلفیقی از آنها وفق اساسنامه تعیین می‌گردد که این موضوع رویه‌ای جدید است و برخلاف ماده (۴۶) قانون بخش تعاونی اقتصاد (۱۳۷۰) می‌باشد که اعضای اتحادیه تعاونی را دارای حق رأی برابر می‌داند. همچنین معاملات مدیران شرکت‌های تعاونی و اتحادیه‌های تعاونی مشمول ماده (۱۲۹) قانون تجارت خواهد بود.

به این ترتیب و با این اصلاحات برخی از محدودیت‌های مندرج در قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۰) برای تعاونی‌ها و اتحادیه‌ها، مرتفع و

روند تشکیل و عضوگیری و فعالیت این دسته از شرکت‌ها، از سهولت بیشتری برخوردار شده است.

۳. شرکت‌های تعاونی سهام عام و فراگیر ملی (تعاونی‌های نوع دوم)

در تعاونی‌های متعارف هر عضو، صرف نظر از میزان سرمایه و سهامی که دارد، تنها حق یک رأی دارد. این مسئله سبب می‌شود تا افراد انگیزه چندانی برای عضویت در تعاونی‌ها نداشته باشند. با ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از سوی مقام معظم رهبری و تأکید ایشان بر افزایش سهم بخش تعاونی در اقتصاد ایران به بیست و پنج درصد (۲۵٪) تا پایان برنامه پنجم توسعه (جزء ۱ بند «ب» سیاست‌های کلی)، و برای افزایش سهم بخش تعاون در اقتصاد کشور باید تمهیدات جدیدی اندیشیده می‌شد تا انگیزه اشخاص حقیقی و حقوقی برای در اختیار گرفتن سهام تعاونی‌ها افزایش یابد. بر این اساس اولین تغییر می‌باید در میزان سهام و نیز حق رأی اعضا حاصل شود.

مقام معظم رهبری در متن سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به صراحت به برخی از انواع جدید تعاونی‌ها اشاره کرده و از دولت و مجلس شورای اسلامی خواسته‌اند تا قوانین مورد نیاز برای اجرای این سیاست‌ها را تهیه و تدوین نموده و به تصویب برسانند.

از جمله در جزء ۴، ۹ و ۱۱ از بند «ب» سیاست‌های کلی به شرح زیر مواردی را یادآور شده‌اند:

«۴. رفع محدودیت از حضور تعاونی‌ها در تمامی عرصه‌های اقتصادی از جمله

بانکداری و بیمه.

۹. انعطاف و تنوع در شیوه‌های افزایش سرمایه و توزیع سهام در بخش تعاونی و اتخاذ تدابیر لازم به‌نحوی که علاوه بر تعاونی‌های متعارف امکان تأسیس تعاونی‌های جدید در قالب شرکت سهامی عام با محدودیت مالکیت هر یک از سهام‌داران به سقف معینی که حدود آن را قانون تعیین می‌کند، فراهم شود.

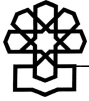
۱۱. تأسیس تعاونی‌های فراگیر ملی برای تحت پوشش قرار دادن سه دهک اول جامعه به‌منظور فقرزدایی».

ملاحظه می‌شود این بندها امکان تغییر رویکرد به تعاون و تعاونی‌ها را فراهم کرده است. مثلاً در جزء ۴، امکان توسعه فعالیت تمامی انواع تعاونی‌ها از جمله تعاونی‌های متعارف و تعاونی‌های سهامی عام و فراگیر ملی در تمامی عرصه‌های اقتصادی فراهم شده است. این امکان قبلاً فراهم نبود و تعاونی‌ها با اهدافی خاص که در برخی مواد قانون بخش تعاونی از جمله ماده (۱)^۱ احصا شده است، تشکیل می‌شدند. در جزء ۹ نیز به بحث انعطاف و تنوع در شیوه‌های افزایش سرمایه و توزیع

۱. ماده (۱) اهداف بخش تعاونی عبارت است از:

۱. ایجاد و تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به‌منظور رسیدن به اشتغال کامل.
۲. قرار دادن وسایل کار در اختیار کسانی که قادر به‌کارند ولی وسایل کار ندارند.
۳. پیشگیری از تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص جهت تحقق عدالت اجتماعی.
۴. جلوگیری از کارفرمای مطلق شدن دولت.
۵. قرار گرفتن مدیریت و سرمایه و منافع حاصله در اختیار نیروی کار و تشویق بهره‌برداری مستقیم از حاصل کار خود.
۶. پیشگیری از انحصار، احتکار، تورم و اضرار به غیر.
۷. توسعه و تحکیم مشارکت و تعاون عمومی بین همه مردم.

تبصره - اهداف مذکور این ماده باید با رعایت ضرورت‌های حاکم بر برنامه‌ریزی عمومی اقتصاد کشور در هر یک از مراحل رشد عملی شود.

سهام و اتخاذ تدابیر لازم برای تأسیس تعاونی‌های جدید در قالب شرکت سهامی عام پرداخته شده است که گام مهمی در راستای افزایش انگیزه برای ایجاد تعاونی‌های جدید است. در جزء ۱۱ هم تأسیس تعاونی‌های فراگیر ملی برای تحت پوشش قرار دادن سه دهک اول جامعه به‌منظور فقرزدایی مد نظر قرار گرفته که گام مهمی در راستای اجرای سیاست‌های کلی در قالب عرضه سهام عدالت است.

براین اساس در لایحه تقدیمی دولت به مجلس شورای اسلامی و در ماده (۱) آن شرکت تعاونی نوع دوم تعریف شد. بر اساس مفاد این بند، شرکت تعاونی نوع دوم به شرح زیر تعریف شده است:

«شرکت تعاونی نوع دوم: نوعی شرکت سهامی عام است که با رعایت قانون تجارت و محدودیت‌های مذکور در این قانون تشکیل شده باشد. به این نوع شرکت‌ها، تعاونی‌های سهامی نیز گفته می‌شود».

درعین حال با توجه به کاربرد واژه‌های دیگری در متن سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری، در مصوبه نهایی مجلس شورای اسلامی واژه «نوع دوم» از تعاونی‌ها حذف و به جای آن «شرکت تعاونی سهامی عام» و نیز «شرکت تعاونی فراگیر ملی» که به صراحت در سیاست‌ها از آنها نام برده شده بود تعریف گردیدند. در بندهای «۹» و «۱۰» این قانون اصطلاحات فوق به‌شرح زیر تعریف شده‌اند:

۹. شرکت تعاونی سهامی عام: نوعی شرکت سهامی عام است که با رعایت قانون تجارت و محدودیت‌های مذکور در این قانون تشکیل شده باشد.

۱۰. شرکت تعاونی فراگیر ملی: نوعی تعاونی متعارف یا سهامی عام است که برای فقرزدایی از سه دهک پایین درآمدی تشکیل می‌شود. عضویت سایر افراد در این

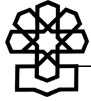

تعاونی آزاد است، ولی در بدو تشکیل حداقل هفتاد درصد (۷۰٪) اعضای آن باید از سدهک پایین درآمدی باشند».

۳-۱. تعاونی سهامی عام

باتوجه به آنچه در بالا آمد، در تعریف شرکت تعاونی سهامی عام، شرط رعایت مفاد قانون تجارت و نیز محدودیت‌های مندرج در قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۸۷/۳/۲۵ گذاشته شده است که این دسته از تعاونی‌ها را از شرکت‌های سهامی مذکور در قانون تجارت متمایز می‌کند و البته دارای تفاوت‌هایی اساسی با انواع تعاونی‌های متعارف نیز هستند که در بخش‌های بعدی به آنها می‌پردازیم. این محدودیت‌ها که در مفاد ماده (۱۲) این قانون اشاره شده‌اند، عبارتند از:

۱. حداکثر سقف مجاز سهام برای اشخاص حقیقی به‌طور مستقیم و غیرمستقیم در زمان تأسیس و طول فعالیت شرکت تعاونی سهامی عام معادل نیم درصد (۰/۵٪) سرمایه شرکت،
۲. مجاز بودن اشخاص حقوقی متناسب با تعداد سهام‌داران مستقیم و غیرمستقیم خود به مالکیت حداکثر تا سقف پنج درصد (۵٪) از سهام شرکت تعاونی سهامی عام (بند «۲» ماده (۱۲))،
۳. مجاز بودن حق مالکیت تا سقف ده درصد (۱۰٪) از سهام شرکت تعاونی سهامی عام مادامی که مالک، خود، شرکت تعاونی فراگیر ملی یا تعاونی سهامی عام باشد (بند «۲» ماده (۱۲))،

۴. مجاز بودن مشارکت اشخاص حقوقی دولتی در شرکت‌های تعاونی سهامی عام در مناطق کمتر توسعه‌یافته تا سقف چهل و نه درصد (۴۹٪) و در سایر مناطق تا سقف بیست درصد (۲۰٪) (بند «۳» ماده (۱۲))،

۵. مجاز بودن مشارکت هر یک از مؤسسات عمومی غیردولتی در شرکت‌های تعاونی سهامی عام تا بیست درصد (۲۰٪) و جمعاً تا چهل و نه درصد (۴۹٪) (بند «۳» ماده (۱۲))،

۶. مجموع سقف مالکیت سهام شرکت‌های تعاونی سهامی عام توسط بنگاه‌ها و مؤسسات عمومی غیردولتی و شرکت‌های دولتی مستقیم و غیرمستقیم چه در میزان سهام و چه در کرسی‌های هیئت مدیره حداکثر به میزان چهل و نه درصد (۴۹٪)،

۷. مجاز بودن کارکنان غیرسهام‌دار شرکت‌های تعاونی سهامی عام در خرید حق تقدم سهم اعضا در هنگام افزایش سرمایه (بند «۴» ماده (۱۲))،

۸. برگزاری مجمع عمومی برای شرکت‌های تعاونی سهامی عام دارای بیش از ۵۰۰ عضو، به صورت بلوک‌بندی. برای رعایت حقوق سهام‌داران خرد، نحوه بلوک‌بندی براساس آیین‌نامه پیشنهادی توسط وزارت تعاون و وزارت امور اقتصادی و دارایی که به تصویب هیئت وزیران می‌رسد، خواهد بود (بند «۵» ماده (۱۲))،

۹. بانام بودن کلیه سهام و منوط بودن نقل و انتقال آنها به ثبت در دفتر سهام شرکت و رعایت سقف‌های مقرر در اساسنامه به تشخیص هیئت مدیره و محدودیت‌های بالا (بند «۶» ماده (۱۲))،

۱۰. عضویت اختیاری شرکت‌های تعاونی سهامی عام در اطلاق‌های تعاون (بند «۷» ماده (۱۲))،

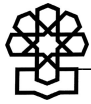

۳-۲. تعاونی فراگیر ملی

همانطور که گفته شد، نوع دیگری از تعاونی‌ها که در بیانات مقام معظم رهبری در هنگام ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به صراحت در بند «ب» اشاره شده است، تعاونی فراگیر ملی است. ایشان در ابلاغیه خود اشاره داشته‌اند:

تعاونی‌های فراگیر ملی برای تحت پوشش قرار دادن سه دهک اول جامعه به‌منظور فقرزدایی، تشکیل و تأسیس می‌شوند. همان‌طور که در این جمله مشاهده می‌شود این دسته از تعاونی‌ها در عین حال که باید تعداد اعضای زیادی داشته باشند (به دلیل تحت پوشش قرار دادن جمعیت زیادی در کشور که در سه دهک اول قرار می‌گیرند)، این اعضا باید از اقشار خاص جامعه که تعریف مشخصی برای آنها وجود دارد، باشند. در اصل مراد از سه دهک در اینجا به‌طور کامل مشخص نشده است. مثلاً اینکه آیا مراد، سه دهک اول جمعیتی است (۳۰ درصد افراد جامعه که کمترین سطوح درآمدها را دارند که در این شرایط باتوجه به جمعیت ۷۲ میلیون نفری کشور، حدود ۲۱/۶ میلیون نفر خواهند شد) و یا اینکه منظور سه دهک درآمدی است که در این شرایط باتوجه به اینکه بخش بیشتری از جامعه در این محدوده قرار خواهند گرفت، قطع یقین تعداد آنها از تعداد افراد مشمول سه دهک اول جمعیتی بیشتر خواهد بود. به این ترتیب و باتوجه به ابهام در این عبارت، قانونگذار در تعریف خود از این دسته از تعاونی‌ها، مراد از دهک‌ها را دهک درآمدی دانسته و در تعریف خود این موضوع را مد نظر قرار داده است.

به این ترتیب و براساس آنچه در ابلاغ مقام معظم رهبری آمده، تعریف زیر در

ماده (۱) قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۸۷/۳/۲۵ برای این دسته از تعاونی‌ها در نظر گرفته شده است:

شرکت تعاونی فراگیر ملی: نوعی تعاونی متعارف یا سهامی عام است که برای فقرزدایی از سه دهک پایین درآمدی تشکیل می‌شود. عضویت سایر افراد در این تعاونی آزاد است، ولی در بدو تشکیل حداقل هفتاد درصد (۷۰٪) اعضای آن باید از سه دهک پایین درآمدی باشند.

هدف از تشکیل آنها، فقرزدایی از سه دهک اول درآمدی جامعه تعریف شده است. در تعریف فوق عضویت سایر افراد نیز در این تعاونی‌ها (البته با قید محدودیت‌هایی) مجاز شمرده شده است. به عبارتی این دسته از شرکت‌ها در بدو تأسیس باید، حداقل هفتاد درصد (۷۰٪) از اعضایشان، جزء سه دهک اول درآمدی باشند. ملاحظه می‌شود این تعاونی‌ها دارای قالب مخصوص و جدا از تعاونی‌های متعارف یا تعاونی‌های سهامی عام نیستند و در یکی از دو قالب تعاونی‌های متعارف یا سهامی عام با رعایت محدودیت‌های آنها تشکیل می‌شوند. تفاوت عمده این تعاونی‌ها با تعاونی‌های متعارف و تعاونی‌های سهامی عام، در هدف از تشکیل آنها و به تبع آن ترکیب سهامداران آن در بدو تأسیس است و در قالب هر یک از تعاونی‌های مذکور که تشکیل شوند تابع مقررات مربوط به آنها خواهند بود. در مجموع تعاونی‌های فراگیر ملی از نظر حقوقی در برابر شرکت‌های تعاونی متعارف یا سهامی عام قالب مستقل و جدیدی محسوب نمی‌شوند.

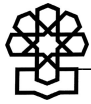
۴. نحوه فعالیت بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری در قالب تعاونی

سهامی عام

در قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۸۷/۳/۲۵، فعالیت در زمینه‌های بانکداری نیز برای برخی از انواع تعاونی‌ها مجاز شمرده شده است. بر اساس ماده (۵) این قانون، بانک‌های غیردولتی و مؤسسات مالی و اعتباری و سایر بنگاه‌های واسطه پولی که قبل و بعد از تصویب این قانون تأسیس شده یا می‌شوند و بانک‌های دولتی که سهام آنها واگذار می‌شود صرفاً در قالب شرکت‌های سهامی عام و تعاونی سهامی عام مجاز به فعالیت هستند. سقف مجاز تملک سهام به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم برای هر شرکت سهامی عام یا تعاونی سهامی عام یا هر مؤسسه و نهاد عمومی غیردولتی ده درصد (۱۰٪) و برای اشخاص حقیقی و سایر اشخاص حقوقی پنج درصد (۵٪) تعیین شده است و معاملات بیش از سقف‌های مجاز در این ماده توسط هر یک از اشخاص مذکور باطل و ملغی‌الاثرب شمرده شده است.

شایان ذکر است بر اساس تبصره «۴» این ماده، تعاونی‌های اعتباری قرض‌الحسنه و صندوق‌های قرض‌الحسنه‌ای که منحصراً به امر قرض‌الحسنه می‌پردازند، از شمول این ماده مستثنی شده و تابع مقررات خود قلمداد شده‌اند.

به این ترتیب و براساس مفاد این ماده و نیز سایر مواد قانون فوق و نیز ابلاغیه‌های مقام معظم رهبری تعاونی‌ها در کشور می‌تواند در تمامی عرصه‌های اقتصادی حضوری فعال داشته و در صورت برنامه‌ریزی صحیح، سهم آنها تا پایان برنامه پنجم توسعه به بیست و پنج درصد (۲۵٪) از تولید ناخالص داخلی برسد.

۵. سایر انواع تعاونی‌ها^۱ در عمل

براساس آخرین اطلاعات منتشر شده از سوی سازمان خصوصی‌سازی، زمانبندی واگذاری سهام ۶۰۹ شرکت مشمول واگذاری در گروه اول و دوم تا پایان سال ۱۳۹۳ است که از این تعداد ۳۵۷ شرکت متعلق به گروه اول (صدر اصل ۴۴ قانون اساسی) و بقیه متعلق به گروه دوم (خارج از صدر) هستند.

عملکرد واگذاری‌ها نیز نشان می‌دهد از سال ۱۳۸۴ تاکنون (نیمه مردادماه ۱۳۸۸) سهام متعلق به دولت در ۲۶۴ شرکت به بخش‌های غیردولتی واگذار شده است. ارزش این سهام معادل ۵۴۳۸۸۳ میلیارد ریال بوده است که از این میزان ۳۷۲۶۱۷ میلیارد ریال (معادل ۶۸/۵ درصد کل واگذاری‌ها) در قالب سهام عدالت، به تعاونی‌هایی اختصاص یافته است^۲ که همگی در قالب تعاونی‌های سهامی عام و فراگیر طبقه‌بندی می‌شوند و نقش مهمی در افزایش سهم بخش تعاون در اقتصاد ملی دارند.

به این ترتیب آنچه در متن سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) ابلاغ شده از سوی مقام معظم رهبری مبنی بر افزایش سهم بخش تعاون در اقتصاد کشور اشاره شده، تا حدودی در بخش واگذاری‌ها محقق شده است و سهم بخش تعاون در اقتصاد کشور افزایش یافته است. لکن باید توجه داشت مادامی که مدیریت این شرکت‌ها به نمایندگی از سهامداران در اختیار شرکت‌های تعاونی شهرستانی و یا شرکت‌های سرمایه‌گذاری استانی باشد، عملاً انتقال به بخش غیردولتی رخ نداده است. این مشکل بزرگی است که هم‌اکنون بحث اجرای قانون سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴)

۱. شرکت تعاونی سهامی عام و شرکت تعاونی فراگیر ملی.

۲. وبگاه رسمی سازمان خصوصی‌سازی (www.ip0.ir)

قانون اساسی را تهدید می‌کند و چنانچه نسبت به توانمندسازی بخش‌های غیردولتی و مخصوصاً تعاونی‌ها برای اداره و مدیریت کردن شرکت‌ها اقدام جدی صورت نگیرد، نمی‌توان شاهد موفقیت امر و واگذاری‌ها در این رابطه بود. به عبارتی نمی‌توان انتظار داشت بدون انتقال مدیریت و صرفاً از طریق انتقال مالکیت به افراد، این بخش آنگونه که در متن سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) مورد اشاره قرار گرفته است، سهم مؤثری در بهبود عملکرد اقتصادی کشور داشته باشد.

نکته حائز اهمیت دیگر این است که براساس تعریف، در تعاونی‌های فراگیر ملی و در بدو تشکیل باید حداقل ۷۰ درصد اعضا از میان سه دهک پایین درآمدی باشند. این درحالی است که هنوز افراد مشمول سه دهک پایین درآمدی در کشور توسط هیچ مرجع مشخصی، تعیین نشده‌اند و ملاحظه می‌گردد در برخی موارد حتی به اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی نیز برگه‌های سهام عدالت اختصاص یافته است. به عبارت دیگر هدف اصلی از توزیع سهام عدالت که مشارکت اقشار کم‌درآمد در ثروت‌های ملی است، تا حدودی در برخی موارد محقق نشده است.

۶. اهم تفاوت‌های بین انواع تعاونی‌ها براساس قوانین موجود

براساس آنچه که در قبل آمد و بر مبنای قوانین موجود در کشور، در حال حاضر سه دسته از شرکت‌های تعاونی در کشور می‌توان طبقه‌بندی کرد. دسته اول تعاونی‌های متعارف (نوع اول) می‌باشند. دسته دوم تعاونی‌های سهامی عام و دسته دیگر نیز تعاونی‌های فراگیر ملی که دو دسته آخر را می‌توان تحت عنوان سایر انواع تعاونی‌ها تلقی کرد.

در این بخش از گزارش تفاوت انواع تعاونی‌ها مورد بررسی قرار گرفته است. همان‌گونه که قبلاً در رابطه با شرکت‌های تعاونی فراگیر ملی گفتیم، شرکت‌های مذکور از نظر حقوقی، قالب مستقلی محسوب نمی‌شوند. به این علت جهت مقایسه شرکت‌های تعاونی متعارف و سایر انواع تعاونی‌ها کافی است شرکت‌های تعاونی متعارف و شرکت‌های تعاونی سهامی عام مورد مقایسه و بررسی قرار گیرند. قبل از مقایسه میان احکام و مقررات این دو دسته از شرکت تعاونی لازم است به تفاوت اصلی میان آنها توجه شود.

مهمترین تفاوت میان این دو دسته از شرکت‌های تعاونی، مربوط به اهداف آنها است. شهید بهشتی مهمترین اهدافی که جهت شناسایی شرکت‌های تعاونی متعارف مورد نظر بوده است را این‌گونه شمرده است:^۱ جایگزین کردن همکاری بجای رقابت، کاستن از واسطه‌های غیرضروری بین تولیدکننده و مصرف‌کننده، رها سازی تولیدکنندگان از سلطه دولتی یا صاحبان سرمایه بر ایشان به نحوی که صاحبان نیروی کار به وسیله سرمایه‌داران استثمار نشوند، گسترش تعاونی‌ها در جهت رفاه حال محرومان جامعه و توجه اساسی به این مسئله که در شرایطی که به دنبال کاهش نقش دولت در اقتصاد هستیم نباید جای دولت به قطب‌های سلطه سرمایه‌داری یا سیاسی سپرده شود، بلکه منظور از کاهش نقش دولت در اقتصاد گسترش قدرت‌ها در متن جامعه است. البته به برخی از این اهداف در پاره‌ای از مواد قانونی مربوط اشاراتی صورت گرفته است که از جمله آنها ماده (۱) قانون بخش تعاون اقتصاد

۱. سایت وزارت تعاون «<http://www.icm.gov.ir/aboutus-importance-fa.html>»

جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۰ است.^۱

بنابراین ملاحظه می‌شود اهداف مختلفی جهت شناسایی شرکت‌های تعاونی متعارف در نظر بوده است که پیشگیری از تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص صرفاً یکی از این اهداف بوده است، البته مقررات تعاونی‌های متعارف در راستای چنین اهدافی تنظیم شده است. در این شرایط در شرکت‌های تعاونی سهام عام ملاحظه می‌شود این شرکت‌ها دقیقاً تابع مقررات شرکت‌های سهامی عام مذکور در قانون تجارت هستند و صرفاً دارای این تفاوت می‌باشند که قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم (۴۴)، محدودیت‌هایی برای حداکثر میزان سهام، سهامداران تعیین کرده است و به این ترتیب می‌توان گفت هدفی که از شناسایی و تشکیل شرکت‌های تعاونی سهامی عام مورد نظر بوده جلوگیری از تبدیل انحصار دولتی به انحصار خصوصی و درواقع جلوگیری از این بوده است که

۱. قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران.

فصل اول - اهداف و ضوابط کلی بخش تعاونی

ماده (۱) - اهداف بخش تعاونی عبارت است از:

۱. ایجاد و تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به‌منظور رسیدن به اشتغال کامل.

۲. قرار دادن وسایل کار در اختیار کسانی که قادر بکارند، ولی وسایل کار ندارند.

۳. پیشگیری از تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص جهت تحقق عدالت اجتماعی.

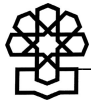
۴. جلوگیری از کارفرمای مطلق شدن دولت.

۵. قرار گرفتن مدیریت و سرمایه و منافع حاصله در اختیار نیروی کار و تشویق بهره‌برداری مستقیم از حاصل کار خود.

۶. پیشگیری از انحصار، احتکار، تورم و اضرار به غیر.

۷. توسعه و تحکیم مشارکت و تعاون عمومی بین همه مردم.

تبصره - اهداف مذکور این ماده باید با رعایت ضرورت‌های حاکم بر برنامه‌ریزی عمومی اقتصاد کشور در هر یک از مراحل رشد عملی رعایت شود.

شرکت‌های بزرگ دولتی در جریان خصوصی‌سازی بجای آنکه به عموم مردم انتقال یابند به تعداد محدودی سرمایه‌دار منتقل شوند.^۱ بنابراین می‌توان گفت شرکت‌های تعاونی سهام عام در مقایسه با شرکت‌های تعاونی متعارف دارای اهداف محدودتری هستند^۲ و در شرکت‌های تعاونی سهامی عام با توجه به محدودیت‌هایی که قانونگذار در نظر گرفته است می‌توان گفت (صرفاً) یکی از اهداف شرکت‌های تعاونی متعارف (پیشگیری از تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص) مورد نظر بوده است و البته وجود همین هدف موجب شده است این شرکت‌ها (تعاونی سهامی عام)، تعاونی محسوب شوند^۳ و نهایتاً این محدودیت و تفاوت در اهداف موجب تفاوت‌هایی در احکام و مقررات شرکت‌های تعاونی متعارف و شرکت‌های تعاونی سهامی عام شده است.

۱. اولین تفاوت تعاونی‌های متعارف و سایر تعاونی‌ها (منظور تعاونی سهامی عام و فراگیر ملی)، در تعداد اعضاست. تعاونی‌های متعارف بر مبنای قانون بخش تعاونی حداقل ۷ عضو دارند و حداکثر تعداد اعضای آنها براساس آیین‌نامه تعیین می‌شود. این درحالی است که تعداد اعضای تعاونی‌های سهامی عام در شرایطی که همگی اشخاص حقیقی باشند حداقل ۲۰۰ نفر (با توجه به رعایت سقف‌های مقرر در

۱. نگرانی مقام معظم رهبری از انتقال انحصار دولتی به انحصار خصوصی و افزایش فاصله طبقاتی در جریان خصوصی‌سازی مؤید این هدف در شناسایی شرکت‌های تعاونی سهامی عام است (بخشی از بیانات مقام معظم رهبری «مدظله العالی» در دیدار با کارگزاران بخش تعاونی به تاریخ ۱۳۷۷/۲/۲۱) (<http://www.icm.gov.ir/aboutus-seminar-fa.html>)

۲. به‌نحوی که می‌توان گفت نسبت اهداف این دو دسته از شرکت‌های تعاونی به‌صورت عموم و خصوص مطلق است.

۳. وجود همین هدف در شرکت‌های تعاونی سهامی عام، عامل اصلی تفاوت آن با شرکت‌های سهامی عام در قانون تجارت است.

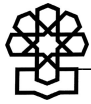

قانون که پنج دهم درصد (۵/۰) برای هر شخص حقیقی است) خواهد بود. این تعداد در شرایطی که اعضا، اشخاص حقوقی باشند حداقل ۲۰ نفر (باتوجه به رعایت سقف‌های مقرر در قانون که ۵ درصد برای هر شخص حقوقی است) خواهد بود و در شرایطی که اعضای تعاونی، خود شرکت‌های تعاونی سهامی عام باشند این تعداد باتوجه به رعایت سقف‌های مقرر در قانون حداقل ۱۰ عضو خواهد بود. گرچه باتوجه به اینکه در تعاونی‌های فراگیر ملی، هفتاد درصد (۷۰٪) سهام تعاونی در بدو تأسیس یا در حین فعالیت باید متعلق به سه دهک اول درآمدی جامعه باشد، تعداد اعضای این دسته از تعاونی‌ها بسیار فراتر از ۲۰۰ نفر خواهد بود.

۲. در تعاونی‌های متعارف، بر مبنای قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، اعضای غیرشاغل نمی‌توانند در تعاونی عضو شوند، مگر در موارد خاص (تعاونی‌های چندمنظوره) که قانون مشخص کرده است. این درحالی است که در سایر انواع تعاونی‌ها، افراد غیرشاغل می‌توانند عضو تعاونی باشند. حتی بر اساس قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۸۷/۳/۲۵ سهام‌داران تعاونی‌ها می‌توانند عضو تعاونی هم نباشند که در قبل به آن اشاره شد.

۳. در تعاونی‌های متعارف، اعضای تعاونی در تأمین سرمایه شرکت تعاونی سهم یکسانی دارند. این درحالی است که در سایر انواع تعاونی‌ها این چنین نیست و هر کس می‌تواند سهم متفاوتی (البته با رعایت سقف‌های مقرر) در تأمین سرمایه داشته باشد.

۴. بر اساس قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، تمامی اعضا در

تعاونی‌های متعارف بدون در نظر گرفتن میزان سهم، حق تنها یک رأی دارند. این درحالی است که در سایر انواع تعاونی‌ها حق رأی متناسب با تعداد سهام (البته با رعایت سقف‌های مقرر در قانون) می‌باشد و از این منظر تفاوت اساسی بین این دسته از تعاونی‌هاست.

۵. در تعاونی‌های متعارف مجمع عمومی شرکت تعاونی یک مرحله‌ای است و تنها برای شرکت‌های تعاونی فرا استانی و یا شرکت‌هایی که تعداد اعضای آنها افزون بر ۵۰۰ عضو بوده و در مناطق مختلف کشور پراکنده می‌باشند، مجمع عمومی دو مرحله‌ای برگزار می‌شود. این درحالی است که در سایر انواع تعاونی‌ها مجمع عمومی بر اساس قانون تجارت برگزار می‌شود و در مواردی که اعضای تعاونی بیش از ۵۰۰ نفر باشند مجمع می‌تواند به صورت بلوک‌بندی که در آیین‌نامه مشخص می‌شود، برگزار شود.

۶. در تعاونی‌های متعارف، تشکیل اتحادیه‌های تعاونی با عضویت شرکت‌ها و تعاونی‌هایی که موضوع فعالیت آنها واحد است، امکان‌پذیر است. این درحالی است که محدودیتی برای سایر انواع تعاونی‌ها از این نظر وجود ندارد و شرکت‌ها می‌توانند حسب مورد اتحادیه‌های تخصصی تشکیل دهند که عضویت در آنها اختیاری است.

۷. بر اساس قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، ادغام شرکت‌های تعاونی در صورت تصویب مجامع عمومی فوق‌العاده و طبق مقررات آیین‌نامه اجرایی قانون ذکر شده، در هر شرایطی مجاز شمرده شده است. این درحالی است که بر اساس قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۸۷/۳/۲۵ باید هرگونه ادغام به‌نحوی صورت گیرد که شرایط رقابت را

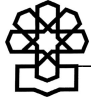

خداشده‌دار ننماید که این موارد در فصل چهارم این قانون مشخص شده است.

۸. براساس قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، عضویت اشخاص حقوقی دولتی در تعاونی‌های متعارف مجاز نیست. مگر در مواردی که دستگاه‌های دولتی در تأسیس شرکت‌های تعاونی شریک می‌شوند. در این شرایط (براساس تبصره ماده (۱۷) قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران) نیز دستگاه‌های دولتی مکلف هستند ظرف مدتی که با موافقت طرفین در ضمن عقد شرکت تعیین خواهد شد سهم سرمایه‌گذاری دولت را به تدریج باز پرداخت و صددرصد سرمایه به تعاونی تعلق خواهد گرفت. این درحالی است که براساس بند «۱» ماده (۱۲) قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۸۷/۳/۲۵ مشارکت اشخاص حقوقی دولتی در شرکت‌های تعاونی سهامی عام در مناطق کمتر توسعه‌یافته تا سقف چهل و نه درصد (۴۹٪) و در سایر مناطق تا سقف بیست درصد (۲۰٪) مجاز شمرده شده است.

۹. براساس قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، و در ماده (۲۳) مسئولیت مالی اعضا در شرکت‌های تعاونی محدود به میزان سهم آنان است، مگر آنکه در قرارداد ترتیب دیگری شرط شده باشد. این درحالی است که در شرکت‌های سهامی عام براساس لایحه اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷ هجری شمسی، مسئولیت صاحبان سهام محدود به سهام آنهاست و شرط دیگری قید نشده است.

۱۰. براساس قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۸۷/۳/۲۵ کلیه سهام شرکت‌های تعاونی سهامی عام بانام می‌باشد (بند «۶» ماده (۱۲)) و نقل و انتقال آنها منوط به ثبت در دفتر سهام شرکت و رعایت

سقف‌های مقرر در اساسنامه به تشخیص هیئت مدیره می‌باشد. درحالی‌که در تعاونی‌های متعارف که نوعی شرکت سهامی می‌باشند براساس ماده (۲۴) لایحه قانونی اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷، سهام شرکت می‌تواند بانام یا بی‌نام باشند. همچنین اعضای تعاونی‌ها براساس ماده (۲۲) قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، می‌توانند با رعایت مقررات این قانون سهم خود را به سایر اعضا و یا افراد جدید واجد شرایط واگذار کنند.

ظاهر امر بیانگر این است که مورد اشاره شده به‌عنوان یک تفاوت بین شرکت‌های تعاونی متعارف و سایر تعاونی‌ها تلقی می‌شود، در حالی که در مقررات مربوط به شرکت‌های تعاونی متعارف هر چند به لزوم یا نام بودن سهام آن در صورتی که در قالب شرکت سهامی عام تشکیل شوند اشاره‌ای نشده است ولی مقررات قانون بخش تعاونی اقتصاد مصوب (۱۳۷۰)^۱ ایجاب می‌کند در صورتی که

۱. ماده (۶) - حداقل و حداکثر تعداد عضو در تعاونی‌ها به نسبت سرمایه و فرصت اشتغال و نوع فعالیت و رعایت اصل عدم تمرکز و تداول ثروت به وسیله آیین‌نامه‌ای تعیین می‌شود که به تصویب وزارت تعاون می‌رسد ولی در هر صورت تعداد اعضا نباید کمتر از ۷ نفر باشد.

ماده (۹) - شرایط عضویت در تعاونی‌ها عبارت است از:

۱. تابعیت جمهوری اسلامی ایران.

۲. عدم ممنوعیت قانونی و حجر و ورشکستگی به تقصیر.

۳. عدم سابقه ارتشاء - اختلاس و کلاهبرداری.

۴. درخواست کتبی عضویت و تعهد رعایت مقررات اساسنامه تعاونی.

۵. عدم عضویت در تعاونی مشابه.

(در صورتی که سهام بی‌نام صادر گردد امکان کنترل وجود این شرایط در افراد غیرممکن خواهد بود).

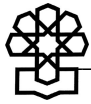
ماده (۲۰) - سهم اعضا در تأمین سرمایه شرکت‌های تعاونی برابر است مگر مجمع عمومی تصویب نماید که اعضا سهم بیشتری تأدیه نمایند که در این صورت حداقل و حداکثر سهم‌ها باید در حدودی باشد که وزارت تعاون متناسب با نوع و تعداد اعضا تعاونی‌ها تعیین می‌نماید (در صورت بی‌نام بودن سهام نظارت بر رعایت حداقل و حداکثر مذکور غیرممکن می‌شود).

شرکت تعاونی متعارف در قالب شرکت سهامی عام تشکیل شود سهام آن حتماً با نام باشد، زیرا در صورتی که سهام تعاونی متعارف به صورت بی‌نام صادر شود، امکان اجرای موارد فراوانی از مقررات قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۰ وجود نخواهد داشت و همان اهدافی که در رابطه با شرکت‌های تعاونی سهام عام ضرورت با نام بودن سهام را ایجاب می‌کرد به طریق اولی در شرکت‌های تعاونی متعارف نیز ضرورت با نام بودن سهام را (در صورتی که شرکت تعاونی متعارف در قالب شرکت سهامی عام تشکیل شود) ایجاب می‌کند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

باتوجه به ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از سوی مقام معظم رهبری و اختصاص‌بندی جداگانه در ابلاغ سیاست‌ها به این مهم، و تأکید ایشان بر افزایش سهم بخش تعاون در اقتصاد کشور تا پایان برنامه پنج‌توسعه به بیست و پنج درصد (۲۵٪)، همچنین تأکید بر گسترش و تنوع تعاونی‌ها در کشور و اتخاذ تمهیدات جدید برای افزایش انگیزه اشخاص حقیقی و حقوقی برای در اختیار گرفتن سهام تعاونی‌ها و در نهایت نام بردن صریح از برخی انواع تعاونی‌های جدید توسط ایشان در متن ابلاغیه من جمله تعاونی‌های فراگیر ملی، در قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم (۴۴) قانون اساسی مصوب ۱۳۸۷/۳/۲۵ تغییراتی در تعریف، شیوه تأسیس و ... تعاونی‌ها ایجاد شد. این گزارش با بررسی مشخصه‌های هر یک از انواع تعاونی‌ها در قوانین موجود کشور، به ارزیابی تفاوت‌های مهم آنها پرداخته است.

در راستای خصوصی‌سازی و کاهش انحصار دولتی در اقتصاد تلاش بر این بوده است که فرآیند واگذاری‌ها، منجر به انحصار خصوصی نشود و شرکت‌ها و بخش‌های مهم دولتی در راستای خصوصی‌سازی به افراد محدودی که دارای سرمایه‌های هنگفت هستند، منحصر نشده بلکه به متن مردم انتقال یابد و در این راستا دو دسته تعاونی سهامی عام و فراگیر ملی توسط قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم (۴۴) مورد شناسایی قرار گرفته است.

نتیجه حاصل از بررسی‌ها نشان می‌دهد مهمترین تفاوت در اهداف، تعداد اعضای تعاونی‌ها، نحوه عضویت غیرشاغلین در آنها، یکسان بودن سهم اعضای تعاونی در تأمین سرمایه شرکت برای تعاونی‌های متعارف و عدم لزوم این محدودیت برای تعاونی‌های سهامی عام و فراگیر ملی، در نظر گرفتن حق رأی یکسان برای تمامی اعضا در تعاونی‌های متعارف و عدم لزوم آن در سایر انواع تعاونی‌ها، نحوه تشکیل مجمع عمومی برای تعاونی‌های متعارف به صورت یک مرحله‌ای و در مواردی خاص (تعاونی‌های فرا استانی یا تعاونی‌هایی که تعداد اعضای آنها بیش از ۵۰۰ نفر باشد) به صورت دو مرحله‌ای و برای سایر انواع تعاونی‌ها (سهامی عام و فراگیر ملی) به صورت بلوکی دو مرحله‌ای، نحوه تشکیل اتحادیه‌ها و عضویت و حق رأی اعضا در مجامع عمومی اتحادیه‌ها، نحوه ادغام شرکت‌های تعاونی، نحوه عضویت اشخاص حقوقی دولتی در تعاونی‌ها، نحوه مسئولیت مالی اعضا در شرکت‌های تعاونی بر مبنای میزان سهم آنان و بالاخره نوع سهام از منظر با یا بی‌نام بودن از مهمترین مواردی است که انواع تعاونی‌های متعارف (نوع اول) را از تعاونی‌های سهامی عام و فراگیر ملی (نوع دوم) متمایز می‌کند.

۱. اسلامی نسب، محمد. نقش تعاونی‌های مصرف در توزیع عادلانه کالا، فصلنامه همیار، سال اول، شماره سوم، صص ۱۵-۱۶، ۱۳۷۸.
۲. اسلامی نسب، محمد. بررسی عوامل مؤثر بر ارتقای بهره‌وری در شرکت‌های تعاونی، انتشارات سازمان مرکزی تعاون کشور، چاپ اول، ۱۳۸۰.
۳. سازمان خصوصی‌سازی، «اصل چهل و چهارم قانون اساسی...» معاونت مطالعات و ارزیابی، مدیریت مطالعات و برنامه‌ریزی ۱۳۸۶.
۴. علیرضایی، حسین. آنچه لازم است مربیان تربیتی درباره تعاون بدانند، ماهنامه تعاون، شماره ۵۴، صص ۳۷-۴۱، ۱۳۷۴.
۵. قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی، مصوب ۱۳۸۷/۳/۲۵.
۶. قانون بخش تعاونی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران با آخرین اصلاحات مصوب مهرماه ۱۳۷۷، وزارت تعاون، معاونت پشتیبانی امور مجلس، چاپ اول، ۱۳۷۷.
۷. قانون تجارت، مصوب ۱۳۰۴ هجری شمسی.
۸. گنجی، معصومه. بررسی موانع و مشکلات شرکت‌های تعاونی مصرف، رساله کارشناسی ارشد، دانشکده اقتصاد، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۷۵.

شناسنامه گزارش

شماره مسلسل: ۹۹۳۶

عنوان گزارش: تجزیه و تحلیل وجوه تمایز شرکت‌های تعاونی متعارف و سایر انواع تعاونی‌ها

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه بخش عمومی)

تهیه و تدوین‌کنندگان: مریم نظری‌علی‌آباد، احمد حکیم‌جوادی

ناظر علمی: اسدا... جلال‌آبادی

همکار: سعید توتونچی ملکی

متقاضی: معاونت پژوهشی

سروراستار: حسین صدری‌نیا

واژه‌های کلیدی:

۱. تعاونی متعارف

۲. شرکت سهامی عام

۳. اصل چهل و چهارم (۴۴) قانون اساسی

۴. قانون اساسی

۵. قانون بخش تعاونی

تاریخ انتشار: ۱۳۸۸/۸/۱۱